विधुरः, [1]विधुरः इत्यादीनि रूपाणि अस्य धातोः विशेषेण भवन्ति । शानचि- [A]व्यथ्यमानः ।

(1654) "**व्यध ताडने**" (IV-दिवादिः-1181. सक. अनि. पर.)

'—**ताडनं**—प्रायेण विदारणपर्यन्तम्' इति **धा. का. व्या.** (2-63) । व्याधकः-धिका, व्याधकः-धिका, विव्यत्सकः-त्सिका, [2]वेविधकः-धिका ; व्यद्धा-व्यद्ध्री, व्याधयिता-त्री, विव्यत्सिता-त्री, वेविधिता-त्री ; इत्यादिकानि रूपाणि सर्वाण्यपि प्लीधातुवत् (1081) बोध्यानि । [3]मृगावित्- [B]मर्मावित्- दैत्यावित्-हृदयावित् , व्यद्धा, [4]व्यधः, आव्याधः, [5]आविधम् , विध्यन् ,

---

1. '**व्यथेः** संप्रसारणं धः किच्च' (द. उ. 8-22) इति उरच्प्रत्यये, संप्रसारणे, धातु-थकारस्य धकारादेशे च रूपमेवम् । **विधुरः**=चोरः, अनग्निकः, राक्षसश्च । **धातुवृत्ता**वपि एवमेव स्थितम् । "...**व्यथ**धातौ न त्वेतद् युक्तम् । 'त्वमेषां **विधुरा** शावांसि' (ऋ. 6-25-3) 'अतिविद्धा **विधुरेणा** चिदस्रा' (ऋ. 8-96-2) इत्यादिमन्त्रेषु थकारपाठस्य निर्विवादत्वात् । यदपि **माधवे**नोक्तम्— 'विदि-भिदि ' (3-2-162) इत्यत्र '**व्यथेः** संप्रसारणं च' इति वचनात् कुरचि थान्तं रूपमिति तदतिस्थवीयः । कुरज्विधायके सूत्रे **व्यथे**रुपसंख्यानस्याप्रसिद्धत्वात् । तस्मादिह 'धः किच्च' इति **दशपादी**पाठं पुरस्कुर्वन्तः **प्रसादकारादयो**ऽप्यु-पेक्ष्याः । कथं तर्हि **विधुर** इति प्रयोगस्य निर्वाह इति चेत्—धुरो विगत इति प्रादिसमासेनेत्यवधेहि । 'समासान्ताः' (5-4-69) इति सूत्रे **वृत्तिपदमञ्जर्यो**-स्तथैवोक्तत्वात्" इति **प्रौढमनोरमाकारः** । एवं **तत्त्वबोधिनीकारो**ऽपि । (द. उ. 8-22) **टिप्पण्य**पीहानुसन्धेया । **काशिकायां** तु (3-2-162) '**व्यधेः** सम्प्रसारणं कुरच्च वक्तव्यः' इति दृश्यते ।
2. यङन्ते 'ग्रहिज्यावयि**व्यधि**—' (6-I-16) इति सम्प्रसारणम् । तच्च 'न सम्प्र-सारणे सम्प्रसारणम्' (6-1-37) इति निषेधात् पूर्वस्य वकारस्य न । यकारस्य सम्प्रसारणे पूर्वरूपादिकेषु च कृतेषु रूपमेवम् ।
3. मृगं आविध्यतीति **मृगावित्** । 'ग्रहिज्यावयि**व्यधि**—' (6-1-16) इति संप्रसारणे, 'नहिवृतिवृषि**व्यधि**रुचि—' (6-3-116) इति क्विप्प्रत्ययान्तेषु उत्तर-पदेषु पूर्वपदस्य दीर्घः संहितायां विषये । **दैत्यावित्** इत्यादिष्वपि एवमेव प्रक्रिया ज्ञेया ।
4. '**व्यध**जपोरनुपसर्गे' (3-3-61) इति अनुपसर्गे अप्प्रत्ययः । घञोऽपवादः । उपसर्गे तु **आव्याधः** इति ।
5. '**घञर्थे** कविधानं स्थास्नापा**व्यधि**—' (वा. 3-8-58) इति अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् कप्रत्ययो भवति । घञोऽपवादः । सम्प्रसारणादिकम् । आविध्यन्ति अनेनेत्या**विधम्** शस्त्रम् ।

A. 'मन्मथायुधसंपात**व्यथ्यमान**मतिः पुनः ॥' भ. का. 4-30.

B. 'तापिञ्छनीकाशरुचिप्रतीचि स्वैरै**मर्मावि**धि पुंसि रागात् ।' वा. वि. 3-21.